

І.Я. АНТОНЕНКО, А.Г. ОХРИМЕНКО**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

У статті досліджено сутність та особливості економіко-правових засад розвитку туристичного потенціалу України в сучасних умовах соціально-економічних трансформацій та післявоєнного відновлення. Обґрунтовано, що туризм є важливим чинником сталого розвитку держави, який забезпечує формування доданої вартості, розвиток малого та середнього бізнесу, активізацію інвестиційних процесів і підвищення рівня зайнятості населення. Зазначено, що формування ефективної системи управління туристичним потенціалом потребує узгодження економічних інструментів із правовими регуляторами, що передбачають прозорість, стабільність і гармонізацію з європейськими стандартами. Розкрито основні складові економіко-правових засад, зокрема: систему державного регулювання і стимулювання інвестицій, удосконалення податкових і фінансових важелів, розвиток державно-приватного партнерства, а також правове забезпечення безпеки туристичної діяльності в умовах воєнного стану. Здійснено аналіз сучасної нормативно-правової бази у сфері туризму. Наголошено на необхідності адаптації національного законодавства до правових актів ЄС у частині регулювання стандартів послуг, захисту прав споживачів і цифровізації туристичної сфери. У результаті проведеного дослідження визначено напрями вдосконалення економіко-правових засад розвитку туристичного потенціалу України: запровадження стимулюючих інвестиційних програм, створення єдиного туристичного реєстру, цифрових платформ управління DESTINACIAMI, а також розроблення спеціальних нормативних актів, що регламентують діяльність у сфері військово- та екотуризму.

Ключові слова: туризм, потенціал, економіко-правовий механізм, сталий розвиток, інвестиції, державне регулювання, управління, стратегія, інновації.

I. ANTONENKO, A. OKHRIMENKO**ECONOMIC AND LEGAL PRINCIPLES OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF POST-WAR TRANSFORMATION**

The article examines the essence and features of the economic and legal principles of the development of the tourist potential of Ukraine in the modern conditions of socio-economic transformations and post-war recovery. It is substantiated that tourism is an important factor in the sustainable development of the state, which ensures the formation of added value, the development of small and medium-sized businesses, the activation of investment processes and an increase in the level of employment of the population. It is noted that the formation of an effective system of tourism potential management requires the coordination of economic instruments with legal regulators, which provide for transparency, stability and harmonization with European standards. The main components of the economic and legal principles are revealed, in particular: the system of state regulation and investment incentives, improvement of tax and financial levers, development of public-private partnership, as well as legal security of tourist activities in conditions of martial law. The analysis of the modern regulatory framework in the field of tourism was carried out. The need to adapt national legislation to EU legal acts in terms of regulating service standards, consumer protection and digitalization of the tourism sector was emphasized. As a result of the study, directions for improving the economic and legal foundations of the development of Ukraine's tourism potential were identified: the introduction of stimulating investment programs, the creation of a single tourist register, digital destination management platforms, as well as the development of special regulatory acts regulating activities in the field of military and eco-tourism.

Keywords: tourism potential, economic and legal mechanism, sustainable development, investments, state regulation, management, strategy, innovations.

Постановка проблеми. Розвиток туристичного потенціалу України є одним із пріоритетних напрямів формування конкурентоспроможної національної економіки та інтеграції держави у світовий економічний простір. Туризм виступає важливим чинником соціально-економічного зростання, сприяючи створенню робочих місць, підвищенню рівня зайнятості населення, надходженню валютних коштів і формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені. В умовах трансформаційних процесів в економіці, викликаних військовими діями, дестабілізацією інвестиційного середовища та зниженням рівня безпеки, постає нагальна потреба у формуванні ефективних економіко-правових механізмів управління туристичним потенціалом. Такі механізми мають забезпечити збалансоване використання природно-рекреаційних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів, сприяти відновленню туристичної галузі після воєнних втрат і створенню умов для сталого розвитку регіонів.

З огляду на євроінтеграційний курс України, актуальним є гармонізація національного правового поля у сфері туризму із законодавством Європейського Союзу, зокрема щодо державного регулювання, стандартизації послуг, інвестиційних

стимулів і захисту прав споживачів туристичних продуктів. Ефективне поєднання правових інструментів із економічними стимулами дозволить підвищити інвестиційну привабливість туристичної індустрії, забезпечити прозорість та прогнозованість бізнес-середовища.

Туристичний потенціал України суттєво підірвано подвійним шоком – наслідками пандемії COVID-19 і повномасштабною війною з лютого 2022 р., – що призвело до значних втрат інфраструктури, скорочення доходів галузі та підризу інвестиційної привабливості, а чинна правова та економічна база не забезпечує цілісного й координованого механізму відновлення. Так, за даними ЮНЕСКО на початок 2024 р. взаємопов'язаний сектор культури та туризму України втратив понад 19 мільярдів доларів доходів під час війни. Через бойові дії та обстріли пошкоджено 341 культурну пам'ятку, зокрема у Києві, Львові, Одесі та інших регіонах. А загальна вартість руйнування культурно-історичних та релігійних цінностей по усій території країни становить майже 3,5 мільярда доларів [11, 14, Priority 1: Monitoring]. Україні потрібно майже 9 мільярдів доларів лише впродовж майбутніх десяти років для відновлення культурних пам'яток та туристичної галузі [7 Demage

and Needs Assessment].

Таким чином, дослідження економіко-правових засад розвитку туристичного потенціалу України є надзвичайно актуальним у контексті післявоєнного відновлення економіки, забезпечення регіонального розвитку та формування стійкої моделі туристичної діяльності, що відповідає сучасним європейським стандартам і принципам сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі вже наявні наукові роботи щодо системного впливу війни в Україні та необхідності інтегрованих підходів. Так, дослідження К. Томея та І. Білинець [12] показує, що трансформація туристичної системи потребує «живого системного» підходу: одночасного врахування безпеки, інфраструктури, людського капіталу та мережових зв'язків між регіонами для відновлення попиту й пропозиції. Це підтверджує необхідність поєднання правових та економічних заходів у єдиному стратегічному полі. В роботі Т. Бут [1] здійснюється ідентифікація проблем під час бойових дій і шляхи післявоєнної відбудови, зокрема, регіональні дослідження вказують на ключові бар'єри: руйнування культурних і рекреаційних об'єктів, зниження інвестиційної привабливості, розбалансованість між центральним і регіональним управлінням туристичною політикою; автори пропонують пакет заходів від тимчасових дотацій до правового уніфікування регіональних механізмів.

Оцінки міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО [14] демонструють великі прямі та непрямі збитки культурної інфраструктури та туристичних об'єктів і визначають значні потреби у фінансуванні відбудови (мільярдні оцінки щодо реставрацій і реконструкцій), це підкреслює необхідність створення спеціалізованих фондів відбудови й грантових/кредитних механізмів для сектору туризму. Крім того, офіційні звіти ЄС [9, 11], Світового Банку [15] і галузеві огляди Європейської туристичної комісії [9] підкреслюють важливість гармонізації стандартів, доступу до європейських фондів відбудови та програм технічної допомоги як факторів, які значно підвищують шанси на успішну реконструкцію туристичної інфраструктури. В багатьох дослідженнях, зокрема В. Джимурата [8], формуються практичні пропозиції щодо податкових, інвестиційних стимулів для відновлення об'єктів культурної спадщини, страхові механізми для туроператорів, нормативну уніфікацію регіонального управління, а також цифрові реєстри для контролю якості послуг, що створює основу для конкретної моделі економіко-правового регулювання. Огляди кризового менеджменту у туризмі (COVID-19 та інші шоки) [6, 10] свідчать про ефективність пакетного підходу: короткострокові заходи для підтримки ліквідності бізнесу та середньо-/довгострокові реформи (інституційна модернізація, інфраструктурні проекти, розвиток внутрішнього туризму). Такий пакет має бути закріплений у правовому полі для забезпечення прозорості і передбачуваності [16].

Отже, наукові та аналітичні огляди 2022–2024 рр. вказують, що ефективна відбудова вимагає поєднання: а) правових реформ (простота

ліцензування, гарантії власності, уніфікація регіональних норм), б) економічних стимулів (податкові канікули, державні субсидії, пільгові кредити), в) страхових механізмів для бізнесу та г) цифрових реєстрів культурної спадщини й об'єктів інфраструктури. І все це має формуватися на гармонізації стандартів і мобілізації європейських фондів (технічна допомога, гранти, інвестиційні програми), що суттєво підвищує шанси швидкої та якісної реконструкції туристичної інфраструктури. Це обґрунтовує включення в модель механізмів координації з міжнародними донорами та адаптації національного законодавства до євростандартів [9].

Відповідно теперішня ситуація диктує нагальну потребу в міжгалузевому (економіко-правовому) дослідженні й розробці практичних заходів відновлення туризму в Україні, що поєднують державні регулювання, економічні стимули та міжнародну кооперацію в єдину систему.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування і систематизація комплексу економіко-правових заходів, які забезпечать поетапне та стійке відновлення туристичного потенціалу України і його інтеграцію в європейські програми відбудови.

Виклад основного матеріалу. Розвиток туристичного потенціалу України в умовах війни та післявоєнного відновлення потребує інтеграції економічних і правових інструментів, спрямованих на стимулювання внутрішнього й в'їзного туризму, відновлення інфраструктури, залучення інвестицій і підвищення ефективності управління галуззю. У сучасних умовах саме поєднання державного регулювання, ринкових стимулів та правового захисту є основою стабільності туристичної системи [16].

Можна сформулювати систему основних засад розвитку туристичного потенціалу України в умовах війни та поствоєнної трансформації.

1. Економічні засади розвитку туристичного потенціалу. До ключових економічних засад можна віднести інвестиційну, фінансову, податкову, кредитну та інноваційну політику у сфері туризму. Відновлення об'єктів культурної спадщини, транспортної і рекреаційної інфраструктури неможливе без ефективного залучення приватного капіталу. Європейська комісія [7, 9, 11] у своїх звітах підкреслює доцільність створення цільових фондів розвитку туризму, гарантованих державою або міжнародними партнерами.

В українських реаліях особливої актуальності набувають механізми державно-приватного (публічно-приватного) партнерства, що дозволяють об'єднати ресурси держави та бізнесу для реалізації масштабних проектів – реконструкції готельно-ресторанних комплексів, облаштування транспортних коридорів, розвитку зеленого туризму. Також додатковими інструментами економічного стимулювання можуть бути податкові пільги на інвестиції в туристичну інфраструктуру, субсидії та гранти для малого і середнього бізнесу у сфері гостинності [15].

Після 2022 р. активно формується новий напрям – регіональні програми внутрішнього туризму,

фінансовані за рахунок місцевих бюджетів та донорської допомоги. Вони сприяють диверсифікації туристичного продукту та створенню робочих місць у громадах [4] та формуванню 3D пам'яток [5].

2. Правові засади регулювання та стимулювання розвитку туризму. Правові засади становлять нормативно-правову основу функціонування галузі. Їх мета – забезпечити прозорість, передбачуваність та європейську сумісність управління туристичною діяльністю. Упродовж 2022–2024 рр. в Україні спостерігається активне оновлення нормативної бази, зокрема гармонізація із законодавством ЄС у частині ліцензування туроператорів, стандартизації послуг і безпеки туристів. Важливою складовою є реформування системи регулювання туризму. Пропонується Державний реєстр туристичних ресурсів з інтеграцією у національні інформаційні системи «Дія» та «Є-туризм».

Окрему увагу варто приділити правовим гарантіям безпеки туристичної діяльності у післявоєнний період, зокрема впровадженню страхових механізмів для операторів та відвідувачів, правовому регулюванню волонтерського й меморіального туризму. Це відповідає сучасним рекомендаціям UNWTO та Ради Європи [9, 15].

3. Інституційно-організаційні аспекти. Розвиток туристичного потенціалу потребує чіткої координації між державними, регіональними та місцевими структурами, а також між владою, бізнесом і громадянським суспільством. Інституційна модель повинна передбачати вертикальну інтеграцію – від центральних стратегій до регіональних програм. З метою реалізації регіональної політики пропонується формування кластерних об'єднань у сфері туризму, які б поєднували представників готельного, ресторанного, транспортного та культурного секторів. Такі кластери є платформою для інновацій, обміну досвідом і спільного просування туристичних брендів [1].

Крім того, важливо забезпечити цифрову трансформацію управління туризмом, створення електронних реєстрів туристичних маршрутів, аналітичних панелей моніторингу відвідуваності, що сприятиме прозорості та підвищенню довіри інвесторів [16].

4. Міжнародний та євроінтеграційний контекст. В умовах євроінтеграції Україна бере участь у спільних програмах ЄС – Creative Europe, EU4Business, Interreg NEXT [9]. Ці програми забезпечують фінансування для культурних і туристичних проєктів, сприяють стандартизації якості послуг і відкривають нові ринки для українських операторів.

Відповідно до «Ukraine Facility» (2024) [13] передбачено окремі напрямки фінансової допомоги для відновлення культурної спадщини та туристичної інфраструктури. Використання цих інструментів вимагає адаптації національного законодавства до регламентів ЄС, що підтверджує взаємозв'язок між правовою гармонізацією та економічною ефективністю розвитку туризму [9].

Отже, сучасний етап розвитку туристичного потенціалу України характеризується необхідністю формування інтегрованої системи економіко-правових механізмів, які:

- забезпечують поєднання державної підтримки, приватних інвестицій і міжнародного партнерства;
- створюють чіткі правові гарантії для бізнесу й споживачів туристичних послуг;
- орієнтуються на цифровізацію, інновації та екологічну сталість;
- узгоджуються з європейськими стандартами управління та регулювання туризму.

Враховуючи зазначене, можна вважати, що формування дієвих економіко-правових засад розвитку туристичного потенціалу України є ключовою умовою її післявоєнного відновлення та інтеграції у європейський економічний простір. Туристична галузь, виступаючи мультиплікативним чинником економічного зростання, потребує комплексного поєднання економічних стимулів та правового забезпечення, що дозволить створити стійку модель розвитку з урахуванням регіональної специфіки, що враховуватиме також:

- інституційну модернізацію та управління;
- економічну підтримку та інвестиційну політику;
- правове забезпечення та євроінтеграцію;
- регіональний розвиток та децентралізацію;
- інноваційно-цифровий вектор розвитку (рис.).

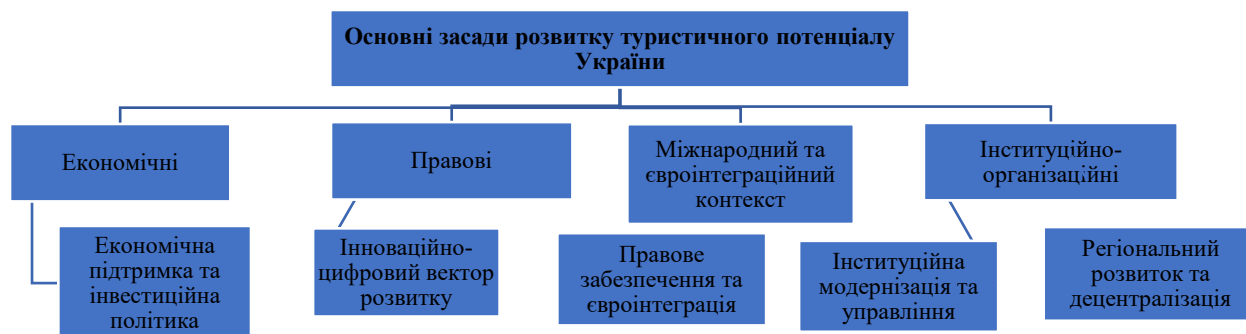

Рис. 1. Основні засади розвитку туристичного потенціалу України в умовах війни та поствоєнної трансформації

Джерело: сформовано авторами

Розглянемо детальніше розширені напрями, що впливають із зазначених засад розвитку туристичного потенціалу України в умовах війни та поствоєнної трансформації.

1. Інституційна модернізація та управління. Необхідно посилити координацію між центральними та місцевими органами влади, створити спеціалізований центральний орган з питань туризму або підвищити інституційну спроможність Державного агентства розвитку туризму. Доцільним є запровадження єдиного реєстру туристичних ресурсів та системи цифрового моніторингу для контролю інвестицій і статистичного аналізу [16].

2. Економічна підтримка та інвестиційна політика. Для активізації внутрішнього та зовнішнього інвестування у сферу туризму варто передбачити податкові пільги, пільгове кредитування, державні гарантії та механізми співфінансування в рамках міжнародних програм [9]. Особливу увагу слід приділити розвитку державно-приватного партнерства, яке є ефективним інструментом у проєктах реконструкції інфраструктури.

3. Правове забезпечення та євроінтеграція. В умовах реалізації євроінтеграційного курсу важливо адаптувати національне законодавство до стандартів ЄС, зокрема у частині ліцензування туроператорської діяльності, захисту прав споживачів, екологічної відповідальності та якості послуг. Гармонізація правових норм дозволить забезпечити прозорість ринку, підвищити інвестиційну привабливість та довіру іноземних партнерів [15].

4. Регіональний розвиток та децентралізація. Сучасні тенденції свідчать про ефективність кластерного підходу у розвитку туризму, що забезпечує синергію бізнесу, влади та громади. Створення туристичних кластерів на основі локальних ресурсів (історико-культурних, природних, гастрономічних) сприятиме диверсифікації регіональної економіки та формуванню стійких локальних екосистем.

5. Інноваційно-цифровий вектор розвитку. Необхідно розвивати цифрові платформи для промоції туристичних продуктів, онлайн-бронювання, електронної звітності та інтеграції даних у систему «Є-туризм». Такі інновації підвищать ефективність управління, забезпечать аналітичну підтримку прийняття рішень і спростять взаємодію між суб'єктами ринку [4].

Висновки. Розвиток туристичного потенціалу України у воєнний та післявоєнний періоди має ґрунтуватися на інтегрованій економіко-правовій моделі, яка:

□ поєднує державне регулювання, ринкові механізми та міжнародну допомогу;

□ забезпечує рівновагу між економічними інтересами, соціальною стабільністю та екологічною відповідальністю;

□ сприяє реалізації стратегічної мети – перетворенню туризму на драйвер сталого економічного зростання й міжнародної репутації України.

Реалізація запропонованих засад дозволить не лише відновити туристичну систему, а й зробити її сучасною, конкурентоспроможною та інтегрованою у європейський простір.

Отже, консолідоване дослідження економіко-правових засад є критично необхідним для розробки практично орієнтованих та правово обґрунтованих політик, здатних забезпечити регіональну структурну відбудову туризму в Україні та інтеграцію в європейський простір.

Список літератури

1. Бут, Т. Виявлення проблем та післявоєнне відновлення туризму в Україні», Менеджмент та підприємництво: тенденції розвитку, 2024, 1(27), с. 32-43. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-03>.
2. Охріменко А.Г., Опанасюк Н.А., Кулик М.В. Організаційно-економічний механізм функціонування суб'єктів туризму та гостинності в умовах системних криз. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». 2024. 3(76). 104–110 DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-18>
3. Охріменко А.Г. Національна туристична система : монографія / А. Охріменко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 592 с. <https://knute.edu.ua/file/MjkwMjQ=3f6bbcc22e957eac8cdd9fb1b0b7bb3.pdf>
4. Україна представила програму розвитку туризму для європейського регіону на Генеральній Асамблеї UNWTO. ДАРТ. https://www.tourism.gov.ua/en/eng-blogs/ukraine-presented-the-tourism-development-program-for-european-region-at-the-unwto-general-assembly?utm_source=chatgpt.com
5. 3D пам'ятки: інноваційний підхід до дослідження, захисту та популяризації культурних надбань. МКУ. <https://mcs.gov.ua/news/3d-pamyatky-innovacijnyj-pidhid-do-doslidzhennya-zahystu-ta-populyaryzacziyi-kulturnyh-nadban/>
6. Bosovska M., Boiko M., Bovsh L., Okhrimenko A. and Vedmid N. Foresight (prevision) of development of the tourist system in Ukraine. Problems and Perspectives in Management, 2023. 21(4), 696-712. doi:10.21511/ppm.21(4).2023.52.
7. Damage and Needs Assessment of the Cultural and Tourism sector in Ukraine. UNESCO. 2024. https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2023/04/RDNA%20Ukraine%20-%20Culture%20%26%20Tourism%20UNESCO_3.pdf?utm_source=chatgpt.com
8. Dzhumurat V. M. Economic and Legal mechanisms of the development of the tourist potential of the country. Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки) № 3 (52), 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-52-2>
9. European Commission. Ukraine 2024 Report Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European Economic and Social committee and the committee of regions. Accompanying the document. Brussels, 30.10.2024. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf&utm_source=chatgpt.com
10. Okhrimenko, A., Boiko, M., Bovsh, L., Melnychenko, S., Opnasiuk, N., Gupta, S.K. The Hospitality Industry's Impact on the COVID-19 Epidemic: A Case Study of Ukraine. In: Swarnkar, T., Patnaik, S., Mitra, P., Misra, S., Mishra, M. (eds) Ambient Intelligence in Health Care. Smart Innovation, Systems and Technologies, 2023, vol 317. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-6068-0_8
11. Priority 1: Monitoring, assessment, and documentation of damage to cultural heritage in Ukraine. UNESCO. 2024. https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/09/UNESCO%20Action%20Plan%20Culture%20for%20Ukraine%20Recovery%202024.pdf?utm_source=chatgpt.com
12. Tomej, K., Bilynets, I. Large-scale tourism transformations through regeneration: A living systems perspective on tourism developments in Ukraine during the war. Annals of Tourism Research. 2024. Vol 109. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2024.103856>

13. Ukraine Facility: на що та на яких умовах будуть витрачені 50 млрд євро від ЄС. Центр економічної стратегії, 2024. https://ces.org.ua/ukraine-facility-na-shho-ta-na-yakih-umovah-budut-vitracheni-50-mlrd-%D1%94vro-vid-%D1%94s/?gad_source=1&gad_campaignid=22439086746&gbraid=0AAAAACM-mc0EUkrMyIxFXDafy7K3eD8IY&gclid=Cj0KCQjwo63HBhCKARIsAHOHV_U8iQJCULiqRQqOBHzJ-ugoTs9ZBkaN_v3vmVqxI8M7HQCZdXgWakYaApngEALw_wcB
14. UNESCO. Ukraine: UNESCO estimates the damage to culture and tourism after 2 years of war at \$3.5 billion. <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-estimates-damage-culture-and-tourism-after-2-years-war-35-billion>
15. UNWTO. Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism. UNWTO Tourism Market Intelligence and Competitiveness (2024). <https://www.untourism.int/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>
16. World Bank. (2023). Tourism Watch – Quarterly Report Q3 2023. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099209102092432293/pdf/IDU1b84b040e1461414a261ae681e446195fc9dc.pdf>
17. %20Culture%20%26%20Tourism%20UNESCO_3.pdf?utm_source=chatgpt.com
18. Dzhumurat V. M. Economic and Legal mechanisms of the development of the tourist potential of the country. Zbirnyk naukovykh prats TDATU imeni Dmytra Motornoho (ekonomichni nauky) # 3 (52), 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-52-2>
19. European Commission. Ukraine 2024 Report Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European Economic and Social committee and the committee of regions. Accompanying the document. Brussels, 30.10.2024. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf&utm_source=chatgpt.com
20. Okhrimenko, A., Boiko, M., Bovsh, L., Melnychenko, S., Opanasiuk, N., Gupta, S.K. The Hospitality Industrys Impact on the COVID-19 Epidemic: A Case Study of Ukraine. In: Swarnkar, T., Patnaik, S., Mitra, P., Misra, S., Mishra, M. (eds) Ambient Intelligence in Health Care. Smart Innovation, Systems and Technologies, 2023, vol 317. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-6068-0_8
21. Priority 1: Monitoring, assessment, and documentation of damage to cultural heritage in Ukraine. UNESCO. 2024. https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/09/UNESCO%20Action%20Plan%20Culture%20for%20Ukraine%20Recovery%202024.pdf?utm_source=chatgpt.com
22. Tomej, K., Bilynets, I. Large-scale tourism transformations through regeneration: A living systems perspective on tourism developments in Ukraine during the war. Annals of Tourism Research. 2024. Vol 109. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2024.103856>
23. Ukraine Facility: na shcho ta na yakykh umovakh budut vytracheni 50 mlrd yevro vid YeS. Tsentr ekonomichnoi stratehii, 2024. https://ces.org.ua/ukraine-facility-na-shho-ta-na-yakih-umovah-budut-vitracheni-50-mlrd-%D1%94vro-vid-%D1%94s/?gad_source=1&gad_campaignid=22439086746&gbraid=0AAAAACM-mc0EUkrMyIxFXDafy7K3eD8IY&gclid=Cj0KCQjwo63HBhCKARIsAHOHV_U8iQJCULiqRQqOBHzJ-ugoTs9ZBkaN_v3vmVqxI8M7HQCZdXgWakYaApngEALw_wcB
24. UNESCO. Ukraine: UNESCO estimates the damage to culture and tourism after 2 years of war at \$3.5 billion. <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-estimates-damage-culture-and-tourism-after-2-years-war-35-billion>
25. UNWTO. Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism. UNWTO Tourism Market Intelligence and Competitiveness (2024). <https://www.untourism.int/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>
26. World Bank. (2023). Tourism Watch – Quarterly Report Q3 2023. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099209102092432293/pdf/IDU1b84b040e1461414a261ae681e446195fc9dc.pdf>

Надійшла (received) 10.04.2025

Відомості про авторів / About the Authors

Антоненко Ірина Ярославівна (Antonenko Iryna) - доктор економічних наук, професор, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2299-2365>, ira_antonenko65@ukr.net

Охріменко Алла Григорівна (Okhrimenko Alla) - доктор економічних наук, професор, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0405-3081>, a.okhrimenko@knu.edu.ua